

De Pothoofdmoorden

DE POTHOOFDMOORDEN

PHILIP BOSSENBROEK

De Pothoofdmoorden

Een pothoofd is een in de 19^e eeuw gebruikte bedrijvige overslagkade, waar zogenaamde potters, kleine platbodemschepen, aanlegden om hun lading te verladen naar andere schepen, vrachtrijders of treinen. De naam pothoofdplant wordt gebruikt voor planten die op deze kaden konden worden gevonden, als gevolg van de overslag van vooral agrarische producten. Daarmee werden ook allerlei zaden en vreemde planten aangevoerd, vaak vanuit verre oorden van over de hele wereld. Een dergelijke vegetatie, met veel “exoten” wordt een pothoofdvegetatie genoemd. Behalve bij havens worden ze tegenwoordig ook aangetroffen op andere overslagplaatsen, spoorwegen, parkeerplaatsen langs snelwegen, wolfabrieken en houtopslagplaatsen.

Noot voor de lezer

Alle personen in dit boek zijn verzonnen. Mocht een lezer zich desalniettemin menen te kunnen herkennen in een personage, dan berust dat op louter toeval.

De beschreven bedrijven zijn wél echt. De meeste beschreven informatie is terug te vinden in bronnen op het Internet. Slechts hier en daar komen situaties voor die zijn ontsproten aan de creativiteit van de schrijver.

De problematiek is ook echt. De wereld staat voor de enorme uitdaging om het hoofd te bieden aan de gigantische veranderingen die de klimaatverandering met zich mee brengt.

Maasbracht - zaterdag 13 september 2014

Hub voelt zich goed vandaag. Als een normaal mens, voor zover hij zich dat althans kan voorstellen. Hij heeft zin om weer eens te gaan vissen. Op zijn vaste stek bij de rivier. De vroege zaterdagochtend is daar prima geschikt voor omdat het dan nog overal om hem heen stil is. En vooral op de plek waar hij het liefste zijn hengel uitgooit. Ja, natuurlijk is er de snelweg hoog boven hem, over de brug. Ver weg voor zijn gevoel. Het geringe verkeerslawaaï dat daar nu vanaf komt, waait als het ware over hem heen en versterft in de stilte van de ochtend. Dergelijk lawaai maakt hem overigens op zich niet zo veel uit. Veel meer stoort hij zich aan de herrie van scooters en brommers in zijn woonplaats, van voorbij denderende bassen uit auto's van snelle jochies en puber gebleven volwassenen.

Hij houdt van de stilte en de rust. Dan komen zijn hersens tot kalmte en worden woelige gedachten in zijn hoofd weer op een rijtje gezet. Na een paar uurtjes vissen langs de rivier fietst hij dan, helemaal tot rust gekomen, weer naar huis, klaar voor de dagelijkse routines, frustraties en verplichtingen. Klaar om opnieuw de opbouw van onrust in zijn lijf te ondergaan, tot het moment dat die tot ontlading moet komen. Soms na uren, soms na een paar dagen of zelfs nog langer. De energie die dat kost, put hem dan helemaal uit. Hij heeft zichzelf getraind om te leren onderkennen wanneer het tot een dergelijke uitbarsting zou komen en heeft methodes ontwikkeld om dat zo veel mogelijk te voorkomen of af te leiden, zoals te gaan vissen op zijn stek op het pothoofd.

Daarom kijkt hij uit naar die uren langs het water, nu hij op deze vroege septemberochtend door het nog stille dorp fietst. Naar de oude Bunkerhaven. Zijn stek ligt aan het pothoofd, helemaal aan het eind van een lange, slecht geplaveide weg, die eindigt in een onverhard karrenspoor, tot ook dat ophoudt. Een kale weg die langs de haven voert, eerst langs enkele woonboten, dan enkele scheepsbedrijfjes, rommelige werfjes, wat vervallen en niet onderhouden loodsen, opslagplaatsen achter hoge hekken, een oud-ijzerhandel, een kantoortje van Rijkswaterstaat. Er liggen enkele boten die ingezet worden als slaapschepen zoals de Vasco da Gama en de Josephina, of als riviercruiseschip zoals de Princess. En enkele grindbakken, een

kleine oude ark, die kennelijk bewoond wordt door een idealist, te zien aan de windmolen en zonnepanelen, die op de boot zijn gemonteerd.

Een weg zonder bomen, behalve op het haveneind zelf, waar zich spontaan wat wilgen en elzen hebben gevestigd. Hij heeft dat nooit goed gesnapt. Overal waar havens zijn, ontbreken de bomen. Langs de kust is dat nog wel te begrijpen, want de zilte zeewind verhindert de groei van bomen. Maar hier, ver in het binnenland? Waarom laten de mensen hier geen bomen toe? De weg maakt daardoor een desolate indruk en schrikt nieuwsgierigen af om verder te gaan. Alleen mensen die er wat te zoeken of te doen hebben, komen hier. En die zaterdag, dit weekend, is het er doodstil. Hem komt dat goed uit. Hij laat als het ware de wereld een beetje achter zich, op weg naar waar de haven ophoudt.

De rivieroever is eveneens verlaten. Soms is er wel eens een visser die er 's avonds naar toe gaat en dan de nacht langs de rivier doorhaalt, met twee of drie hengels in het water. En al dan niet met een tentje. Meestal zijn dat buitenlanders: Duitsers, Polen, Oekraïners, Bulgaren, Tsjechen of Roemenen. Maar ook die zijn er nu niet. Hem maakt ook dat niets uit. Als ze maar rustig zijn zitten ze hem niet in de weg. Op het pothoofd is plaats genoeg. En de rivier heeft meer vis in zich dan ooit daarvoor, nu ze een stuk schoner is. De maatregelen tegen watervervuiling hebben duidelijk succes. Allerlei vissoorten die verdwenen waren keren weer terug. Je kunt nu zelfs af en toe weer eens een zalm of forel verwachten. En er zijn al plannen om de steur weer te laten terugkeren in de rivier. Hub vindt dat prachtig. Al die verschillende soorten. Net als de watervogels en de planten langs de oever. Een enkele keer heeft hij zelfs een ijsvogeltje in een roodblauwe flits voorbij zien schichten. Eenden, futen en zwanen komen heel dichtbij als je rustig zit te vissen. En langs de oever, in de uitbundige groene kleurenpracht van de oeverplanten scharrelt van alles rond. Van het kleinste insect tot zelfs een bever die hij een keer heeft gezien. Hij geniet daarvan, voelt zich op zo'n moment verbonden met de natuur.

Ook die zaterdag. Maar niet helemaal.

Terwijl hij zit te dromen aan de waterkant, wordt zijn neus af en toe op een vervelende manier geprikkeld. Een kwalijke, zoetige en weeïge geur komt bij vlagen langs waaien. Geen geur om te ontkennen, alsof ze er niet is. Op zo'n moment kijkt hij op en speurt naar de herkomst van de stank. Een passerende boot? Het water? Iets rottends in het water? Een gestorven dier ergens hier aan het haveneind? Het begint hem te storen dat de stank zijn overpeinzingen gaat overheersen. Hij staat op en gaat op onderzoek uit.

Massif des Calanques - oktober 2013

Ghislaine genoot van haar vrije weekend. Hoewel het leven aan de oude universiteit van Marseille haar best beviel, was het broodnodig dat de drukte van haar werk af en toe aan de kant gezet kon worden en ze van een paar vrije dagen kon genieten. Ook nu. Maar toch.... Je kon je natuurlijk nooit helemaal los maken. Het bloed kroop nu eenmaal waar het niet gaan kon. Als gepassioneerd natuurliefhebber zag je ook in je vrije tijd overal interessante zaken, ten minste als je de natuur opzocht om tot rust te komen.

De omgeving van het Massif des Calanques was wat dat betreft een ideaal gebied. Een Parc National van ruim 20 kilometer lengte ten zuidoosten van Marseille, helemaal tot aan Cassis. Je kon er lekker luieren aan een kiezelig strandje omgeven door hoge rotswanden en met een magnifiek uitzicht op de Middellandse Zee. Of je maakte een schitterende wandeltocht van de ene calanque naar de andere. Over hoge, roze rotsen, tot 400 en 500 meter hoog, dalend en stijgend langs loodrechte, granieten wanden, rustend in de besloten sfeer van het einde van een calanque, waarvan de diepe vallei in zee uitliep. Soms was er een cafeetje, waar je met een glas vin blanc lekker kon mijmeren over de plek, over het vervolg van de wandeling, of over allerlei andere zaken die je bezig hielden.

Maar nooit ontging haar de natuur zelf. De schrille kreet van een vogel was voor de gemiddelde wandelaar gewoon een vogelgeluid. Voor haar was het meteen de herkenning van een kleine torenvalk die hier ergens in een holte in de steile kliffen een nest had, en dan ging

meteen haar aandacht uit naar de plek waar dat zou kunnen zijn. En waar de andere helft van het duo, dat het nest bezat, zich zou kunnen bevinden. De fauna van het Massif des Calanques zat vol met verrassingen en ontmoetingen met bijzondere soorten. Daarvoor hoefde je echt niet op safari naar Afrika. Het lag hier ook allemaal voor het grijpen. Hetzelfde gold voor de plantenwereld, haar echte specialiteit. De buitengewone rijkdom aan soorten van de Franse zuidkust en met name ook hier in de Calanques, maakte elke wandeling weer tot een ontdekkingsreis, hoe vaak je soms hetzelfde traject al gelopen had. Elk jaar was het in dat opzicht weer anders.

Als hoogleraar aan de Université d'Aix-Marseille had ze als taak deze verscheidenheid te onderzoeken, er een ordening in te vinden en de veranderingen te verklaren. En natuurlijk om deze kennis over te dragen op haar studenten. Het vastleggen van de wetenschappelijke informatie droeg bij aan de kennis over de wereld, de biodiversiteit van de regio, de relaties met andere soorten planten en dieren, maar natuurlijk ook aan de betekenis van dit alles voor de mens. En dat gaf aan haar werk een hoge maatschappelijke betekenis, wat haar bijzonder motiveerde.

Dat hield ook in dat een voorgenomen wandeling over de Calanques om eens lekker tot rust te komen, eigenlijk nooit spontaan opkwam, maar vrijwel altijd ook een andere drijfveer kende.

Het aangename met het nuttige combineren, heette dat dan. Altijd was er wel een of andere vraagstelling, die om een antwoord vroeg dat vanuit de praktijk van de natuur zelf moest komen.

De laatste tijd waren dat soort onderhuidse motieven bij haar sterker geworden. Uit haar opleiding en onderzoek wist ze dat plantensoorten zelden altijd maar weer op dezelfde plekken ieder jaar opnieuw tot ontwikkeling kwamen. Soorten kwamen en gingen... En hoewel veel soorten weliswaar steeds in dezelfde milieus te vinden waren, waren ook hun groeiplaatsen vaak van jaar tot jaar op andere plekken te vinden, en dat binnen een bepaalde regionale begrenzing.

Maar nu leek dat allemaal minder vast te staan dan ze steeds gedacht had. Soorten leken zich schijnbaar minder aan de door de mens bedachte ecologische regels te houden. Het vermoeden bestond, dat de

wereldwijde klimaatverandering daar debet aan was, en haar onderzoeksoopdracht luidde dan ook om daarvan de zin en onzin te onderzoeken, het kaf van het koren te scheiden en de betekenis ervan te doorgronden. En daar was ze dan ook mee bezig, dagelijks, ook nu tijdens een mijmerende pauze onder een tegen de zon aangelegd baldakijn van wijnranken bij het cafeetje in de calanque.

Wageningen - oktober 2013

En dat was heel wat anders dan wat Walter Molenaar in diezelfde maand oktober aan het doen was. Hij had ook weekend, maar ondanks het mooie weer buiten, zat hij binnen, achter zijn laptop en was aan het werk. Als vrijgezel had hij het rijk alleen, en kon als echte workaholic de werkweek doortrekken in het weekend. Het was een behoefte van hem; zijn werk was zijn leven, en dat stond op de hoogste plaats in zijn bestaan. Nooit zou hij dat eerlijk bekennen, maar op zondagavond was hij altijd weer opgelucht om maandagochtend al weer vroeg aan het werk te kunnen in zijn lab op de landbouwuniversiteit in Wageningen, of zoals die tegenwoordig heette: Wageningen University.

Hier had hij ook gestudeerd, en was daarna cum laude gepromoveerd. Zijn proefschrift had te maken met het zichtbaar maken van alle plantaardige voedselbronnen in de wereld, maar ook met het formuleren van onderzoekshypotheses die moesten leiden tot het ontdekken van nieuwe voedselmogelijkheden. Immers, de doorgroeiende wereldbevolking kreeg te maken met minder beschikbaarheid van voedsel. En om ook in de toekomst alle monden te kunnen voeden, moesten er nieuwe, opzienbarende ontwikkelingen komen die daarin zouden kunnen voorzien. Dat was zijn levensdoel geworden. Hij had zich voorgenomen om later niet in de vergetelheid van de tijd te verdwijnen, maar om zijn naam eeuwig voort te laten bestaan als redder van de mensheid, als de ontdekker van ongekende voedselbronnen, die de hongerende volken in Azië en Afrika van de ondergang had gered. En voor dat nobele doel had hij alles over, dus ook werken in het weekend.

Zijn speurtocht had er een nieuwe dimensie bij gekregen. Plantenveredeling was allang niet meer het simpelweg kruisen van planten, zowel binnen één soort als tussen soorten onderling, in de hoop dat er binnen de nakomelingen daarvan, betere exemplaren met hogere opbrengsten zouden voorkomen. Nee, ook al was dit altijd de basis geweest van de ontwikkeling van de sterk toegenomen landbouwproductie, en de reden waarom “Wageningen” een wereldfaam had ontwikkeld, de moderne veredeling was meer en meer gebaseerd op genetisch onderzoek, op gentechnologie. Het herkennen van de erfelijke eigenschappen van planten en de plekken waar die in de genen waren te vinden, bood ongekende mogelijkheden tot het ontwikkelen van nieuwe rassen. Rassen die bestand waren tegen ziektes, die zich konden ontwikkelen onder steeds drogere omstandigheden, die minder afhankelijk waren van belangrijke mineralen, zoals fosfaat, waarvan de wereldvoorraad sterk aan het afnemen was. Ook rassen, die bestand waren tegen toenemende zoutgehaltes in de bodem, maar vooral rassen die op een kleine oppervlakte hoge opbrengsten konden voortbrengen. En natuurlijk, ook hier was klimaatverandering een belangrijke factor waar men rekening mee moest houden. Feitelijk dacht Walter, was het een race tegen de klok. Als de klimaatverandering zich sneller voltrok, dan het onderzoek naar nieuwe voedselbronnen tot resultaten kon leiden, dan kwam zijn ambitie, zijn stip aan de horizon in gevaar. En dat was een sterke drijfveer om er nog een tandje bij te zetten, want dat kon hij niet laten gebeuren, koste wat kost.

Maasbracht - zaterdag 13 september 2014

Er ligt natuurlijk de gebruikelijke rommel. Niet alleen laten sportvissers hier hun troep soms achter, ook de rivier deponeert er van alles wat van bovenstrooms komt aandrijven. En bij hoogwater, als het pothoofd langzaam verdrinkt in de rivier, doen de wilgen en elzen hun best om met hun takken zo veel mogelijk drijfvuil uit het water te harken. Als de rivier dan weer zakt zijn hun takken bekleed met papier, plastic, touw en allerlei andere weggegooide spullen. Ook zijn visstek is dan soms een puinhoop. Maar je gooit het aan de kant en bij een

volgend hoogwater neemt de rivier het weer op, spoelt het weg om weer nieuwe troep achter te laten.

Het zou Hub dus niets verbazen als er ergens een kadaver van een dier licht te rotten. Hij heeft het vaker gezien. Niet alleen waterdieren zoals eenden of meeuwen, ratten of vissen, maar ook dode varkens en soms zelfs een keer een koe. Dat wordt dan door Rijkswaterstaat opgeruimd. Nu zal het ook wel weer zoiets zijn, want naarmate hij dichterbij komt wordt de stank indringender. Het moet dus wel een vrij groot dier zijn. Hij ziet het door de hoge ruigte van grassen en bramen liggen. Een vaalroze kleur. Zal wel weer een dood varken zijn.

Hij wil zich al omdraaien, als hem door bramen en andere ruigte opvalt dat de kop en de ledematen van het dier er anders uitzien dan hij verwachtte. Haren? Nog wat dichterbij, en dan stukt de adem in zijn keel. Er ligt een mens.

Een vrouw. Dood. Dat is wel duidelijk. Ze is naakt, opgeblazen, pafferig. Vol met butsen en blauwe plekken. Ze ligt half op haar zij, met benen en armen op een rare manier om zich heen gedrapeerd. Haar hoofd zit raar verwrongen op haar romp. Er is geen bloed te zien. Ze moet er al een tijdje gelegen hebben, bedenkt hij zich. Immers, diverse planten, snelle groeiers, zijn al bezig zich met hun dagelijks langer wordende ranken een web over haar heen te weven. Andere soorten zullen snel volgen. En ook dieren zullen komen om van het gezwollen vlees te eten. En dan zal het lijk langzaam weer terug keren naar de aarde en daarin helemaal verdwijnen. Tot stof vergaan.....

Ze ligt net op de grens van de steile basalten oever en het daarachter gelegen terrein. Dat is vrijwel helemaal begroeid met ruige vegetatie, vooral bramen, enkele kaardebollen, heel veel zuring en tal van hoog opschietende kruiden en jonge boompjes.

Hij keert zich hevig geschrokken en kokhalzend van de stank die van het lichaam komt, om.

In verwarring, terwijl er plotseling allerlei flarden van een paniekaanval door zijn hoofd beginnen te razen, rent hij struikelend terug naar zijn visstek. Slierten van bramen proberen hem tegen te houden, strekken hun ranken naar hem uit, willen hem grijpen,

trekken aan zijn broekspijpen en hechten zich aan zijn schoenveters, zodat die losgetrokken worden. Bijna verliest hij een schoen. Zijn enige gedachte is om hier zo snel mogelijk weg te komen.

Marseille – oktober 2013

De Universiteit van Marseille was een oude middeleeuwse universiteit. Ze werd gesticht in 1409 en had veel faam verworven op het gebied van rechten, literatuur, economie en natuurwetenschappen. Nu vormde ze weliswaar samen met de Université de Provence in Aix en Provence en de Paul Cézanne Université uit Marseille een vergaand samenwerkingsverband, waardoor de naam veranderd was in de Université d'Aix-Marseille, en ze met 70.000 studenten de grootste universiteit van Frankrijk werd, maar de faculteiten in Marseille waren nog steeds gehuisvest in de oude gebouwen en straalden een eerbiedwaardige ouderdom en wijsheid uit. Zo ook de faculteit van de Wiskunde en de Natuurwetenschappen, die het Instituut voor Ecologie en Biogeografie herbergde. De thuisbasis van Ghislaine Thevenon. Als professor bestierde ze de afdeling Biogeografie, waarbij ze samenwerkte met een aantal medewerkers, zowel gepromoveerde wetenschappers als promovendi. Daarnaast een groot aantal studenten. En een aantal vaste technische en administratieve medewerkers, een laboratorium, en een flinke lap grond buiten, waar allerlei experimenten met planten werden ondernomen. Haar instituut was zeer bekend bij verwante onderzoeksinstituten. Er werd veel informatie verzameld over de vegetatie en flora van de Franse Zuidkust, die voor dat doel tot ver in Spanje en Italië was doorgetrokken. De biodiversiteit van die regio werd goed in kaart gebracht en beschreven, waardoor veel van die informatie was toegepast in de klimaatrapporten van het Intergovernmental Panel on Climatic Change van de VN, beter bekend als de IPCC-rapporten die op 2 februari 2007 in Parijs werden gepresenteerd, en veel opzien baarden. Nu het accent van het onderzoeksprogramma was verschoven naar de effecten van klimaatverandering, werd veel meer aandacht besteed aan het gedrag van soorten aan de randen van hun verspreidingsgebied. En hoewel het voor de onderzoekers allang duidelijk was, ver voordat men in politiek opzicht aandacht aan

klimaatverandering begon te schenken, dat veel soorten al in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw opvallende veranderingen in hun verspreidingspatroon lieten zien, kon door de beschikbaar komende financiële middelen nu pas serieus met het onderzoek aan de slag gegaan worden.

Eén van de meest opvallende resultaten was het naar het noorden verleggen van de verspreidingsgrenzen van veel plantensoorten. Nu was het al langer bekend, dat veel soorten van de zuidkust van Frankrijk via de rivierdalen van Rhône en Saône zich ook naar het noorden verspreidden. Klimatologisch was dat ook wel te verklaren, omdat de weliswaar brede maar klimatologisch min of meer besloten dalen, omgeven door de hogere gebergten van de Cevennen, Ardèche en de Morvan aan de westkant en die van de Drôme, Vercors, Verdon en niet te vergeten de Alpen, Jura en Vogezes aan de oostkant, zodanige groeiplaatscondities opleverden dat die vergelijkbaar waren met die van de zuidkust, met name in het dal van de Rhône. Maar ter hoogte van de lijn Lyon-Grenoble hield dat voor de meeste kenmerkende soorten van de zuidkust wel op. De aanname was dan ook altijd geweest dat het de geografische regio, waarbinnen de vegetatie van de Franse zuidkust als kenmerkend kon worden beschouwd, bij die lijn was uitgewerkt. In ieder geval was het nog noordelijker gelegen Plateau de Langres een grote barrière voor veel plantensoorten.

Het Plateau de Langres was bekend vanwege één der meest kenmerkende waterscheidingen ter wereld. Enerzijds vormde ze de waterscheiding tussen de oostelijke helft van Frankrijk en de westelijke helft. Het maakte soms maar een meter verschil uit of een druppel regenwater naar het oosten dan wel naar het westen zou stromen. Daarnaast vormde ze ook de waterscheiding tussen noord- en zuid-Frankrijk. Op het hoogste punt van het plateau lagen de bronnen voor een vijftal grote rivierstelsels echter dicht bij elkaar. De Saône waterde via de Rhône af naar de Middellandse Zee, maar Moesel en Maas voerden hun water richting Noordzee. Aan de westkant brachten Seine en Loire hun water naar de Atlantische Oceaan. Als derhalve plantensoorten de barrière van het Plateau van Langres zouden weten te overbruggen, dan waren de rivieren vervolgens in staat planten en hun zaden verder te verspreiden. Aangenomen werd

echter dat het Plateau van Langres voor heel veel zuidelijke soorten daarvoor een te grote barrière was.

Maar uit recente analyses van verspreidingsgegevens van plantensoorten was gebleken dat er vanaf de zestiger jaren van de vorige eeuw steeds meer plantensoorten waren, die deze lijn overschreden en sinds de eeuwwisseling was de toename van het aantal soorten dat daartoe in staat was, opvallend. Daarnaast waren er soorten die in hun traditionele verspreidingsgebied afnamen in aantal en juist naar het noorden toe opvallende toenames vertoonden. Er waren nu al soorten die het presteerden om zich als echte kolonisten te vestigen op de hoger gelegen plateaus bij Dyon, zoals het Plateau van Langres. Ook in de zuid-westelijk van Dyon gelegen Morvan begonnen deze kolonisten voet aan de grond te krijgen.

Maar het meest opmerkelijke was, dat nu deze soorten de barrières tussen Rhônedal en de stroomgebieden van de Saône, Moesel en Maas eenmaal wisten te overbruggen, er een nog snellere kolonisatie optrad in noordelijke, noordoostelijke en noordwestelijke richting. De uitbreiding voltrok zich via de rivierdalen, waar het rivierwater makkelijk in staat was om planten en zaden te transporteren. Er begonnen zich nu vestigingen van zuid-Franse soorten voor te doen in de rivierdalen van Moesel, Rijn en Maas, tot aan de Noordzee toe.

En hoewel floristen uit Duitsland, Noord-Frankrijk, België, Luxemburg en Nederland het wel prachtig vonden om al die nieuwe soorten te kunnen verwelkomen, werd het verschijnsel door een toenemend aantal wetenschappers als uiterst verontrustend beschouwd. Was dit een opmaat naar een nog grotere verplaatsing van soorten en tegelijk een uitsterven in de regio's van hun herkomst? En wat betekende dit voor de mens? Zou de klimaatverandering zo ver doorgaan, dat ook de planten waar de mens zich van afhankelijk voelde, gevaar liepen? Het ging in dat geval vooral om de bulkgewassen, zoals granen, aardappels, sommige fruitsoorten en grassoorten voor de weidebouw, dus vooral de soorten die in grote oppervlakken vollegronds verbouwd werden. Andere producten, zoals veel groenten en fruit, werden in kassen onder gecontrôleerde omstandigheden verbouwd. Daar zou het dus wel mee vallen.

De betekenis van dit alles te doorgronden was de grote taakopdracht van het instituut van Ghislaine Thevenon.

Wageningen – oktober 2013

Het onderzoeksprogramma van het Instituut voor Ecologie en Biogeografie van de Université van Aix-Marseille was ook Wageningen University niet ontgaan. Walter Molenaar en zijn team hadden er al enkele studenten voor aan het werk gezet om uit te zoeken in hoeverre resultaten van het Franse onderzoek toegepast zouden kunnen worden in Nederland.

Vanouds had de LH Wageningen, zoals velen in Nederland de voormalige landbouwhogeschool uit gewenning nog steeds noemden, sterke banden met het agrarisch bedrijfsleven. Ontwikkelingen en vraagstellingen, die voortkwamen uit de praktijk, werden opgepikt door onderzoekers en verwerkt in talrijke onderzoeksprogramma's, die op hun beurt door het toenmalige Ministerie van Landbouw en Visserij, dat vervolgens het Ministerie van Landbouw en Natuurbeheer werd genoemd en vervolgens weer werd omgedoopt tot het Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening, royaal van middelen werden voorzien. Daarna werden landbouw en landbouwonderwijs, net als alle taken op het gebied van natuurbeheer en -beleid, ondergebracht bij het Ministerie van Economische Zaken, waarmee de landbouw erkend werd als een belangrijke economische peiler van de Nederlandse samenleving. De aandacht voor de natuur werd hierdoor echter ondergeschikt gemaakt aan economische belangen, waarmee natuurminnend Nederland helemaal niet blij was. De LH bleef om dezelfde reden het enige universitaire instituut dat niet onder het Ministerie van Onderwijs viel.

Het wekte ook geen verbazing dat naast het feitelijke agrarische bedrijfsleven, ook allerlei ander daaraan gelieerd bedrijfsleven contacten onderhield met Wageningen University. In het speciale geval van de afdeling van Walter Molenaar betrof dat vooral de bedrijven die de boeren voorzagen van plant- en zaaigoed. Eén van de grootste spelers op dat veld betrof een Nederlandse

dochteronderneming van de Duitse multinational Bayer uit Leverkusen. Bayer was de wereldspeler op het gebied van gezondheidszorg, landbouw en daaraan gelieerde high-tech. De volle dochter, het bedrijf Nunhems Netherlands BV in Nunhem, noordwestelijk gelegen van Roermond, specialiseerde zich op zaaigoedveredeling. Naast het vele eigen gentechnologische onderzoek dat het bedrijf op haar vestiging in Nunhem al verrichtte, was er een samenwerking met Wageningen, waarbij veel onderzoek door Nunhems gesponsord werd. Richtte Nunhems zich vooral op de techniek van de veredeling door middel van genetische manipulatie, Wageningen zou zich meer moeten richten op de veranderingen die er als gevolg van klimaatverandering aan zaten te komen. De daaruit voortkomende resultaten moesten worden omgezet in programma's van eisen waaraan nieuwe zaai- en pootgoed-producten moesten voldoen. Eisen in de vorm van de mate van droogte-resistentie, de weerstand tegen ziektes, eisen in de vorm van duurzaamheid en het gebruik van grondstoffen. Als dat in geschikte vorm kon worden aangedragen door Wageningen, zou dat voor bedrijven als Bayer van onschatbare waarde blijken te zijn. De multinational ging miljarden verdienen als het lukte om de gevolgen van klimaatverandering voor de wereldvoedselproductie op te vangen door middel van daarop aangepast, gemodificeerd zaaigoed.

Vanuit die invalshoek was het logisch dat Walter Molenaar en zijn mensen bijzonder geïnteresseerd waren in de naar het noorden toe oprukkende veranderingen in de verspreiding van soorten die andere eisen stelden aan de condities van hun groeiplaatsen dan men in Nederland gewend was. Hier werd de landbouw nog bedreven, alsof er nog geen mondiale klimaatverandering aan de gang was. Hier stak men nog steeds de kop in het zand. In de praktijk was de ontwikkeling vooral gefocust op vergroting van de productie per plant en het verminderen van de afhankelijkheid van mineralen, zoals fosfaat. Voor de rest dacht men dat klimaatverandering in een land als Nederland, met zijn gematigde zeeklimaat wel mee zou vallen.

Echter, in kringen van onderzoekers werd die opvatting niet gedeeld. Men was zich daar wel degelijk, zij het wel op een vrij laat moment, bewust van de mogelijk diep ingrijpende gevolgen, die de voorspelde

gevolgen met zich mee konden brengen, hoewel er ook in hun kringen klimaatsceptici waren, die dachten dat het allemaal wel mee zou vallen. En een groot deel van de Nederlandse bevolking had er ook geen boodschap aan. Ze vonden minder koude en meer droogte wel lekker voor het krijgen van een vakantiegevoel à la Côte d'Azur en Costa Brava. Het klimaat dat ze tenslotte in de zomervakanties het liefste opzochten.

Walter wist door dat gevoel heen te prikken. Hij doorzag de ernst van het proces en was zich bewust van de verantwoordelijkheid die de onderzoekers hadden om antwoorden te vinden op de vele vragen, die bij doordenken over de problematiek opkwamen. En dat paste prima in zijn streven de wereld te redden van het steeds groter wordende voedselprobleem.

Maasbracht – zaterdag 13 september 2014

Z'n visspullen heeft hij in een mum van tijd opgeruimd en achter op zijn fiets vastgemaakt op de bagagedrager. Half rennend en struikelend bereikt Hub het karrenspoor en is opgelucht om op zijn fiets te kunnen springen. Weg van het haveneinde, weg van het pothoofd. Weg van het gruwelijke lijk dat daar ligt te vergaan. Hobbelen komt hij bij de weg van betonblokken en begint hij aan het lange stuk terug naar het dorp. Halverwege, bij een paardenweitje met daarin twee grazende dieren, komt hij enigszins tot bedaren en durft even te stoppen. Hij vraagt zich af of het wel echt is wat hij heeft zien liggen. Of dat hij toch onverwacht weer in zo'n ellendige en verwarrende hallucinatie terecht is gekomen. Daar heeft hij immers vaker last van. Maar meestal voelt hij die wel aankomen en kan hij maatregelen treffen om die te doorstaan. Psychoses zijn de reden, dat hij zijn werk bij een groot aannemersbedrijf niet heeft kunnen voortzetten. Uiteindelijk werd hij vanwege een bipolaire stoornis ontslagen en is hij in de WAO terecht gekomen. Als jonge, alleenstaande veertiger geen fijn bestaan. In het begin wist hij met zijn tijd geen raad. Maar langzaam begon zijn leven weer een patroon te krijgen en vulde het zich met allerlei bezigheden, waaronder sportvissen. De regelmaat wordt alleen doorbroken door de aanvallen

die zich langzaam in zijn hoofd opbouwen en ook met medicijnen uiteindelijk niet altijd onder controle gehouden kunnen worden.

Maar vandaag voelde hij zich toch goed? Daarom twijfelt hij aan de gedachte van een hallucinatie. Maar uiteindelijk keert hij toch maar zijn fiets en gaat terug om zich ervan te verzekeren, dat wat hij meende te zien, er ook echt is. Een moedige zelftest. De reuk die hem tegemoet komt, bevestigt zijn eerdere waarneming. Geen waanbeeld. Hier ligt echt een dode vrouw. Er moet op een of andere manier een actie van hulpverleners op gang komen en hij is daar nu in eerste instantie verantwoordelijk voor.

Weer terug naar het dorp, maar rustiger nu. Nadenken! De politie moet geïnformeerd worden. En hij zal ze moeten brengen naar de plek waar het lichaam ligt. En een verklaring moeten afleggen. Hij weet waar het kantoor en de aanlegsteiger van de waterpolitie zijn. Een heel stuk terug aan de andere kant van de haven, schuin tegenover het havenhoofd, waar het lijk ligt.

Hij heeft er niet eerder op gelet, maar bij aankomst blijkt het kantoor gesloten. Weekend. Logisch. Dan maar terug naar huis, naar de telefoon. Want een politiebureau is er niet meer in het dorp. Daar huist nu een architectenbureau in. De architect zelf heeft een deel van het pand omgebouwd tot woning.

Uitgeput komt hij thuis. Het was beter geweest als hij zijn mobieltje bij zich had gehad. Hij heeft wel zo'n ding, maar gebruikt hem maar sporadisch. Alleen als hij verder en langer van huis gaat. De vaste telefoon heeft hij ook nog, hoewel het hem eigenlijk te duur is om over twee telefoons te beschikken. Hij zal het algemene alarmnummer bellen. 112.

Marseille – oktober 2013

Ghislaine Thevenon was met haar 52 lentes nog altijd een aantrekkelijke, slanke vrouw. Ze had een lenig postuur en een vriendelijk gezicht. Haar ogen straalden echter ook een stuk vastberadenheid uit; ze was niet voor niets als vrouw in een

mannenbolwerk weten op te klimmen tot de vooraanstaande positie van hoogleraar in de natuurwetenschappen. Ze was zakelijk, liet zich geen knollen voor citroenen verkopen, leidde haar afdeling op duidelijke wijze, maar was tegelijk een sociaal mens, die zeer meeleeft met het wel en wee van haar medewerkers. Dat was niet altijd een dankbare taak. Er liepen binnen de wetenschappelijke wereld heel wat ego's rond, die de ander het licht in de ogen niet gunden, en die er niet voor schroomden om door middel van wetenschappelijke bedrijfspionage zichzelf een voorsprong te bezorgen ten koste van anderen. Binnen de wetenschappelijke pikorde was erkenning voor velen een belangrijke drijfveer om zich op hun onderzoekswerk te storten en met opzienbarende resultaten te scoren. Ghislaine verstond de kunst om iedereen de erkenning die men verdiende te bezorgen en werd daarom door de meesten op handen gedragen. Doorgaans heerste er dan ook binnen het instituut een goede onderlinge werksfeer.

Ondanks haar carrière wist ze ook nog een gezin te verzorgen, op te voeden en te begeleiden naar voltooiing. Haar inmiddels volwassen zoon en dochter waren echter nu het huis uit, woonden zelfstandig en hadden goede vooruitzichten op een royaal en hopelijk ook gelukkig bestaan in de maatschappij. Haar man had het druk als specialist in de ICT-wereld. Met een op die wijze voltooid gezin, beschikte ze over meer tijd voor haar werk dan voorheen, en dat kwam goed uit, want het nieuwe onderzoeksprogramma zou veel tijd gaan kosten, vooral ook in de sfeer van veldwerk. Ze zou langdurig van huis zijn.

Het onderzoeksprogramma was in een aantal werksessies met de wetenschappelijke staf van haar instituut ontwikkeld en vastgesteld. Het onderzoeksgebied bleek bijzonder groot: van de Belgische en Luxemburgse grens, daar waar respectievelijk Maas en Moesel Frankrijk verlaten, tot aan de monding van de Rhône aan de Middellandse Zee. Er zou met vier ploegen gewerkt worden: één voor het Maasdal, één voor het Moeseldal, één voor de Saône en één voor de Rhône vanaf Lyon, vanaf het punt waar de Saône in de Rhône vloeiende. Deze ploeg zou de kleinste zijn, omdat van dat gebied al heel veel bekend was en direct ingeplugd kon worden in het onderzoeksprogramma. Daarnaast zou de Maasploeg ook nog een gebied van 5 x 5 kilometer voor haar rekening nemen, dat precies

gelegen is op het kruispunt van de noord-zuid en oost-west waterscheidingen op het Plateau van Langres.

Voor elke ploeg werd een onderzoeksleider benoemd met een aantal promovendi en studenten als teamleden. Zelf tekende ze voor het Maasdal. Alles bij elkaar waren er 32 personen bij het onderzoek betrokken.

De werkwijze was verder vrij simpel. Om de 10 kilometer werd een dwarsraai op het rivierdal getrokken met een bandbreedte van 2 kilometer. Binnen die zone zou worden gespeurd naar het voorkomen van de voor het onderzoeksdoel geselecteerde plantensoorten. Samen met deskundigen en lokale amateur-floristen uit de regio moest het dan mogelijk zijn om vrij snel te kunnen werken en de riviertrajecten gedurende het zomerhalfjaar helemaal af te ronden.

Er werd op gerekend, dat het Maasdal het eerste klaar zou zijn, daarna het Moeseldal, het dal van de Saône en als laatste het Rhônedal, dat het langste traject vormde.

Ze zouden bivakkeren op campings, woonden gedurende de veldwerkperiode in kleine caravans, steeds één per team, en sliepen in kleine tentjes. Elke teamleider was verantwoordelijk voor de logistiek die daarmee samenhang. Elke drie of vier dagen zou er verkast moeten worden.

Het veldwerk zou per 1 mei 2014 starten en zo lang doorgaan als nodig was.

Wageningen – Kerst 2013

Voor Walter Molenaar was het door het verkennende werk van zijn studenten duidelijk geworden dat zijn eigen onderzoek in een versnelling kon raken als hij de samenwerking met het Instituut van Ghislaine Thevenon zocht. Hij kende dat Instituut van naam, maar was er nog nooit geweest. Maar hij was bekend met de prima onderzoeksresultaten die daar werden gepresteerd. Het Instituut had wereldwijd een goede naam weten op te bouwen.

De ontmoeting met Ghislaine Thevenon zou plaats vinden in de winter van 2013-2014.

Nog voor de Kerst van 2013 reisden Walter en twee collega's af naar Marseille en bespraken daar in een 2-daagse sessie met de staf van het Instituut van Ghislaine het hele project door. Er werd een samenwerkingscontract opgesteld, dat erin voorzag dat de Nederlandse ploeg het Maastraject vanaf de Franse grens tot aan de Noordzee zou onderzoeken en de Franse ploeg het Maasdal vanaf bron tot Belgische grens. Voor de Wageningers betekende het, dat ze zich vooral zouden bezighouden met het Belgische deel tot aan Maastricht, omdat voor het Nederlandse Maasdal men al beschikte over zeer uitgebreide inventarisaties, die voortkwamen uit een samenwerkingsverband van natuurbeschermingsorganisaties en provinciale overheden, en mede-gesubsidieerd werd door het Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening, zoals dat toen nog heette, en het Ministerie voor Infrastructuur waar de Maas onder viel. Het materiaal dat in dit project 'Maas in Beeld' was verzameld, was al geschikt voor het onderzoeksdoel. Hetzelfde gold voor de Grensmaas tussen Nederland en België van Thorn tot Maastricht, waar de gegevens ook aan de Belgische kant uitgebreid werden verzameld en bewerkt ter beschikking stonden. Samen met Belgische natuuronderzoekers zou vervolgens het hele traject vanaf Maastricht tot aan de Franse grens onderzocht worden, op vergelijkbare wijze als de Fransen zouden doen.

Het samenwerkingscontract voorzag erin dat beide partijen niet alleen over de bewerkte gegevens van het onderzoek konden beschikken, maar ook over de brongegevens, de feitelijk in het veld verzamelde informatie. Ook zouden publicaties die tevens het werkterrein van de andere partij betroffen, met instemming van die partij gepubliceerd worden, de partij die dan als co-auteur van het artikel beschouwd werd.

Er werd niets geregeld over eventuele commerciële baten. De partijen gingen er immers vanuit dat de gegevens waardevrij werden verzameld, en dat iedereen die er vervolgens zijn voordeel mee zou kunnen doen, dat dan maar moest doen. Het onderzoek betrof immers een belangrijk maatschappelijk doel, waarbij commerciële bedoelingen niet aan de orde waren. Dat Walter Molenaar daar echter andere gedachten bij had dan Ghislaine Thevenon, werd nergens uitgesproken en ook niet vermoed.

Wél werden er afspraken gemaakt over de coördinatie van het project, de wijze waarop de voortgang aan elkaar zou worden gerapporteerd en de manier waarop tussentijds verzamelde gegevens voortijdig uitgewisseld zouden worden. Bovendien werd afgesproken hoe de gegevens opgeslagen zouden worden en hoe de toegankelijkheid daarvan geregeld werd.

Ook werden nadere afspraken gemaakt over de doelgroep van het onderzoek, de te zoeken plantensoorten. Wellicht was dat nog het moeilijkste aspect van de samenwerkingsovereenkomst. Was de Franse insteek vooral gefocust op het zichtbaar maken van de doorwerking van het proces van klimaatverandering in de verandering van verspreidingspatronen van soorten, waarbij met name de veranderende ecologische condities en de gevolgen daarvan zichtbaar moesten worden gemaakt, voor de Nederlandse ploeg was vooral het opsporen van soorten die mogelijk een belangrijke rol konden gaan spelen in de zaaigoedverdeling doorslaggevend.

Uiteindelijk werd aangesloten op de reeds bestaande bulkgewassen maïs, tarwe, rijst, gierst, gerst, haver, sorghum, teff en rogge, die voor West-Europa en Noord Afrika als de belangrijkste voedselgewassen werden verbouwd. Allemaal gras-achtigen. De focus van het onderzoek zou derhalve komen te liggen op het voorkomen van grassoorten, omdat die genetisch de meeste onderlinge verwantschap vertoonden en bij genetische manipulatie voor het produceren van zaaigoed dan ook de beste kansen boden voor snelle resultaten en successen.

Wilde men ook nog andere soorten onderzoeken, dan was dat voor rekening van iedere partij afzonderlijk en vielen deze buiten de doorwerking van het samenwerkingscontract.

Tenslotte werd afgesproken dat beide ploegen in een werksymposium over een jaar, dus even voor Kerst 2014, met elkaar de gegevens zouden bewerken en bespreken. De organisatie daarvan zou verzorgd worden door Wageningen University.

Roermond – zaterdag 13 september 2014

De eerste reactie op zijn oproep via 112 geeft Hub het gevoel dat er ergens ver weg in Nederland de telefoon wordt opgenomen, ver weg van zijn woonplaats. Het politiedistrict is zo groot, dat het gevoelsmatige, directe en vertrouwde contact tussen het politiebureau en de burger grotendeels is verdwenen. Alsof hij vanuit een ver oord een plek moet zien uit te leggen aan iemand die daarmee volstrekt onbekend is.

Zijn telefoontje komt binnen bij dienstdoend aspirant Jan Hendriks. Jan is sinds enkele maanden aan dit korps toegewezen en is nog in opleiding om agent te worden via de rang van surveillant. Het komt natuurlijk wel vaker voor dat zulke groentjes door de meer ervaren collega's worden ingeroosterd op tijden dat er weinig te doen is. Doorgaans hebben dienstdoende agenten liever een dienst, waarbij verwacht kan worden dat er wat zou kunnen gebeuren. Bijvoorbeeld op vrijdagavond en -nacht, of zaterdagavond. Met name het uitgaansleven zorgt voor nogal wat afwisseling. En dat voorkomt dan saaie uren achter de balie, op kantoor of in de surveillancewagen, uren die maar met moeite voorbij kruipen. Maar de nachtploeg is om zeven uur gewisseld en nu breekt de saaie zaterdagochtend aan. En die mag Jan opknappen. Samen met enkele dienstdoende collega's bemensen ze nu het politiebureau.

Jan zit nog maar net achter de balie, als het telefoontje binnenkomt. Een man van kennelijk middelbare leeftijd is vanmorgen al vroeg gaan vissen aan het haveneinde in Maasbracht en heeft daar het lijk van een vrouw gevonden. Wég saaie zaterdagochtend. Dit is opzienbarend nieuws. Haastig noteert hij naam, adres en telefoonnummer van de aangever en verzoekt hem thuis te blijven totdat er weer contact met hem zal worden opgenomen.

Vervolgens schakelt hij direct door naar hoofdagent Rogier van Iersel, die als hoogst aanwezige in rang nu de verantwoordelijkheid heeft voor de gang van zaken op het bureau. Opgewonden wordt het bericht aan hem doorverteld. Maar in tegenstelling tot wat hij verwacht, reageert Rogier vrij laconiek.

‘Zei je dat zijn naam Hub Gerards was?’

‘Ja, en hij woont op de Grassingel nr. 8 in Maasbracht.’

‘Nou Jan, Hub Gerards kennen we wel. Dat is een nogal merkwaardige man, die soms voor wat moeilijkheden zorgt. Hoewel de laatste keer dat hij moeilijk deed, toch wel weer een hele tijd geleden is. Hij is werkloos, ik dacht zelfs afgekeurd op psychische gronden. Een einzelgänger. Leeft zijn eigen leven. Voor zover ik weet geen vriendin. Woont alleen. Hub meldt wel eens vaker wat. Meestal gaat het dan om een dood dier dat hij in de omgeving van zijn visstek heeft gevonden. Wij geven de melding dan door aan Rijkswaterstaat, die daar het beheer heeft, en die komen het beest dan ophalen. Moesten we nu ook maar doen.’

‘Ja, maar hij had het over een dood lijk, van een vrouw, dat is toch heel wat anders?’

‘Heeft hij het dode lijk wel goed bekeken? Of heeft hij het op een afstandje gezien? Omdat het waarschijnlijk erg stonk! Bel nu eerst maar eens naar Rijkswaterstaat en vraag of ze daar iemand beschikbaar hebben die even kan gaan kijken. Geef hem dan het adres van Hub maar. Kan die de plek aanwijzen. Bovendien heb ik nu geen mensen ter beschikking. Alleen Hay en Pieter zijn dienstdoend en die zijn op patrouille aan de andere kant van het district en zijn daar op weg naar een klusje. Voor die terug zijn, kan iemand van Rijkswaterstaat al poolshoogte hebben genomen. Maar ik zal voor de zekerheid Hay en Pieter vast informeren, dan kunnen ze zo snel mogelijk ter plaatse gaan. Laten we maar op safe spelen. OK? Aan de slag dan!’

Nogal teleurgesteld keert Jan terug naar zijn balie. De opwindings van zo-even is helemaal weg. Is dit nu het jeugdig enthousiasme van nieuwe politiemensen, dat zo nodig door oude rotten in de grond moet worden geboord? Of is dit gewoon een duidelijk voorbeeld van de ervaring die oudere politiemensen in hun loopbaan hebben opgedaan, en die zich zelf niet meteen een rad voor eigen ogen laten draaien? Hoewel er bij Rijkswaterstaat in dit district geen meldkamer is, zoals bij de politie, is er toch altijd een telefoonnummer bereikbaar in het geval van een calamiteit. De boodschap wordt doorgegeven met het

verzoek om na de inspectie ter plaatse even terug te melden wat Hub Gerards nu werkelijk gezien heeft.

Nunhem – januari 2014

Daags na de jaarwisseling 2013-2014 reisde Walter Molenaar af naar Nunhem, waar hij een afspraak had met de directie van Nunhems Netherlands BV.

De directeur, Jan-Joost van den Biggelaar, was door Bayer in zijn functie benoemd, en was doordrongen van de betekenis van het werk van zijn bedrijf. Dat was naast de productie van zaaigoed ook gericht op gentechnologisch onderzoek en de toepassing daarvan in de verbetering van zaaigoed. Vooral ook de toename van de productie per hectare was een belangrijk doel. Daarnaast was er heel recent nog een ander doel bijgekomen: duurzaamheid.

De landbouw in Nederland had zich in eigen land niet bepaald een gunstige faam verworven, als gevolg van de enorme impact, die het bedrijfseconomisch functioneren had op haar omgeving.

Verdroging, vermesting en verzuring waren termen die elke Nederlander inmiddels wel kende.

Daarnaast speelden bestrijdingsmiddelen en dierenwelzijn een belangrijke rol, die samen met schaalvergroting, die verder tot de verwoesting van hele landschappen had geleid en de bouw van steeds grotere bedrijven, tot heel veel maatschappelijke weerstand hadden opgeroepen. Dat werd samengevat in termen als ‘De Groene Leugen’. Immers, de maatschappijblinde bobo’s van de landelijke en de regionale landbouworganisaties konden het niet nalaten hun “groene” bedrijfstak maar op te hemelen, alsof ze de ultieme zegen voor de mensheid was. Onder druk van politiek en banken waren echter veel agrarische ondernemers niet in een positie om het anders te doen dan ze werd voorgehouden. Ook zij zagen wel in, dat het anders moest en langzaam begon er zich aan de basis binnen de landbouw een proces van discussie en zelfreflectie te ontwikkelen, dat uiteindelijk was uitgemond in een nieuw doel namelijk om de land- en tuinbouw om te vormen naar een steeds duurzamer bedrijfstak.

En dat had natuurlijk ook betrekking op de verbouw van bulkgewassen, waarbij het doel was om de impact op de omgeving door middel van bestrijdingsmiddelen, de wijze van ruimtegebruik en